

elementa omnia movenda sunt. Et eadem ratione dicere possent Judæi, totam prophetiam nondum esse completam. Sed si recte que diximus ponderentur, sufficienter convincunt hanc expositionem de secundo adventu falsam esse; quia Christus non post secundum adventum, sed statim post primum ingressurus fuit templum illud; nisi fortasse iterum sit ædificandum, ut in secundo adventu Christus illud ingrediatur, quod Judæum est. Denique nec occasio, aut finis propter quem dicta est hæc prophetia, illum sensum admissit, nec Paulus, ad Hebreæ. 12, ubi docet ibi esse prædictam mutationem veteris legis in novam, et cessationem mutabilium umbrarum et figurarum, per immobilem gratiam, et perpetuam, quæ mutatio in primo Christi adventu facta est. Et ita hunc locum intelligunt omnes allegati Patres et expositi-

res.

7. Varia prodigia in adventu Christi primo. — Ad difficultatem ergo positam respondeatur, etiam illa signa, quæ illis verbis indicantur, in primo Christi adventu exhibita fuisse, quoniam nimirum nascente, cœli moti sunt, cum Angeli et sidera testimonium illi præbuerunt; et Angeli gloriam cecinerunt Deo; nox clarius splenduit quam dies; stella Magos duxit ad præsepe; tres soles apparuerunt in cœlo, in unum postea coalescentes, quod historiæ referunt, quarum meminit etiam D. Thomas, hac tertia p., q. 36, art. 3, ad 3; et Galatin., lib. 4, c. 40; et Julius Obsequens, lib. de Prodigis, c. 128, ubi alia similia referuntur.

Terra item mota est admiratione eorum quæ in Christi honorem et manifestationem facta sunt; hanc enim vim habet phrasis illa in Scriptura, ut Psal. 48: *Dedit vocem suam, et mota est terra; Dominus virtutum nobiscum;* et Psal. 95: *Commovereatur a facie ejus universa terra, dicate in gentibus quia Dominus regnavit.* Quæ duo testimonia etiam accommodari possunt ad Christum. Sic etiam Psal. 67 et 113 dicitur terra mota in egressu populi ex Egypto, propter prodiga quæ tunc facta sunt. Addit etiam Nazianzenus, oratione 37, quæ est 5 de Theologia, mundi conversionem et mutationem ab idolatria ad Christum, posse terræ motionem appellari. Quomodo explicat Augustinus verbum illud, *et morebo omnes gentes,* scilicet ad suscipiendam fidem, atque idolorum cultum rejiciendum. Possunt denique dici terra et mare commota bellis et perturbationibus prope innumeris ante Christi nativitatem, donec, pacato orbe Romano-

rum virtute, ut Christus nasceretur, pax promissa consecuta est. De qua etiam pace intelligi potest verbum illud, *et dabo pacem in loco isto.* Quamvis verissime de spirituali pace, quæ ab Angelis annuntiata est, et per Christum perfecta, intelligendum videatur. Hoc ergo modo dicta omnia signa in Christo Domino, primoque ejus adventu impleta sunt.

8. Secunda difficultas est, quia refert Josephus, lib. 15 Antiquitat., c. 11, et lib. 6, de bello Judaico, c. 8, templum illud tempore Aggæi ædificatum non durasse usque ad tempus in quo Christus advenit. Herodes enim, decimo octavo anno regni sui illud destruxit, et aliud loco illius ab ipsis fundamentis ædificavit. Non ergo in illud templum ingressus est Christus. Et augetur difficultas, quia tam multa dicit Josephus de templo illo ab Herode consiructo, ut etiam in materiali pulchritudine, magnitudine, majestate, et aliis ornamentiis et divitiis, Salomonis templum longe superasse videatur. Vel igitur illud templum reputatur unum, et idem cum templo quod tempore Aggæi ædificabatur, vel diversum; si diversum, ergo nunquam impleta est prophetia Aggæi de illo suo templo, in quod nunquam ingressus est Christus; nec ullo alio nomine gloriosius fuit priori alio, quo etiam damus ansam Judæis evadendi, et expectandi templum aliud, in quo prophetia ista compleatur; si idem, ergo illud dici potest gloriosius primo, non propter ingressum in illud Messiæ, sed propter supra dicta ornamenta, quibus illustrius ac magnificentius fuit.

9. Herodes non omnino construxit templum, sed auxit. — Respondeatur ad priorem partem, non ita fuisse templum illud solo æquatum, et aliud ab Herode constructum, quin eo modo quo homines loquuntur, dici potuerit absolute et simpliciter idem templum. Quod manifeste convincitur ex hoc testimonio, ut ratio facta ostendit, et indicarunt Judæi, Joan. 2, dicentes quadraginta sex annis fuisse ædificatum templum illud; cum tamen templum ab Herode constructum octo annis absolutum fuerit, teste Josepho, dicto lib. 15, c. 4, quamquam non desint, qui usque ad Neronis tempora durasse ex eodem Josepho, lib. 20, c. 8, affirment. Dici autem potest esse unum et idem templum, vel quia non omnino a fundamentis, et quoad omnes partes totum templum destructum est, ut colligi potest ex eo quod porticus Salomonis usque ad Christi tempora duravit, ut patet Joan. 10, Act. 3 et

5, et ex Josepho, lib. 20 Antiq., c. 8, vel quia non simul totum, sed paulatim, et per partes, nam propter continuam illam successionem, et præsertim quando per se non intenditur destrucio, sed instauratio et amplitudo, solet juxta humanum loquendi modum censeri sufficiens, ut eadem domus vel idem templum manere dicatur.

10. Templum prius posteriori nobilius fuit. —

Ad posteriorem partem respondeatur, primum incertum esse an tantus fuerit splendor ultimi templi, cum ab Herode ædificatum seu ornatum fuit, ut possit in ipsa materiali structura cum templo Salomonis comparari. Deinde quidquid de hoc sit, certum tamen est propter solam lapidum magnitudinem, aut pulchritudinem, aut propter divitias auri et argenti non posse gloriam illius templi dici majorem, quam fuerit gloria templi Salomonis; tum quia, ut bene notavit Rupert., nunquam Deus gloriam domus suæ reputasset, quidquid homo funestus et rex impius operari posset; tum maxime quia omnia, quæ præcipua erant in templo Salomonis, propter quæ gloriosum existimabatur, magis quam propter lapides et aurum, ea, inquam, omnia huic posteriori templo defuerunt. Hujusmodi autem sunt arca fœderis, quæ, 1 Reg. 4, gloria Israel dicitur, et propterea quando a Philistæis capta est, gloria Dei translata ab Israel dicitur. Hæc autem fuit in priori templo, non in posteriori, ut prædictum fuerat per Jerem., c. 3. Divina item responsa olim in propitiatorio accipiebantur, ut sumitur ex 1 Machabæor. 4, et alia similia, quæ bene prosequitur Chrysostomus, oratione 3 contra Judæos, et Galatinus, lib. 4, c. 17. Non potest ergo ulla ratione posterius hoc templum gloriosius dici quam primum nisi propter Messiæ præsentiam, ut optime nostri expoentes, et Augustinus, lib. 18 de Civitate, cap. 35, 45 et 48, Chrysostomus, et alii citati Patres interpretantur. Unde etiam fit ut insania convincantur Judei templum aliud expectantes, in quo prophetia hæc impletatur. Tum quia, etiam si illud sperari posset, non esset vere unum et idem cum illo quod a Romanis penitus eversum est, sed omnino diversum; de quo proinde Aggæus loqui non potuit; nihil enim illud referre poterat ad animandos Judæos, qui instaurazione secundi templi laborabant; tum etiam quia revera expectari non potest, cum per Daniel., c. 9, prædictum sit, usque ad finem perseveraturam desolationem, quod ipsa rerum evidentia et experientia demons-

travit Judæis. Cum enim sœpe tentaverint templum illud instaurare, Romano etiam imperatore Juliano interdum juvante, nihil unquam proficere potuerunt, ipso etiam Deo prodigiis et signis apertissimis interdum resistente, ut videre est in Chrysostomo, oratione 2 Contra Judæos; Eusebio, lib. 4 Histor.; Rufino, lib. 1, cap. 37; Socrate, 3, cap. 17.

SECTIO IV.

Quartum argumentum, ex variis testimoniis et signis de adventu Messiae.

1. Quoniam infinitum esset singula Proprietatum testimonia perserutari, unum ac breve argumentum ex cæteris colligam, quod indicat Christus, Matt. 11, quando nuntiis a Joanne Baptista missis ut ipsum interrogarent: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* respondit: *Cœci vident, claudi ambulant;* ac si aperte diceret, ut me esse Messiam promissum cognoscatis, et in me per me impleta esse quæ de Messia prædicta sunt, considerate. Prædictum enim erat, ortum Messiæ futurum esse ex Virgine, Isai. 7, et tali loco, scilicet, Bethlehem, Mich. 5; et eo tempore quo pax esset in universo orbe, Isa. 2, Michæ. 4, Zach. 9. Rursus prænuntiatus est Joannes Baptista præcursor illius, Malach. 3, Isai. 40; scriptum etiam erat Messiam prædicaturum *pauperibus, captiuis, et contritis corde,* suamque doctrinam magnis miraculis confirmaturum, aperiendo oculos cæcorum, etc., Isai. 35 et 61; prædictum præterea fuit, futurum ipsum pauperem, et tanquam regem ingressurum Jerusalem super asinam, Zachar. 9. Passio deinde, et mors ejus, et tenebrae, seu solis defectio, et alia signa quæ in ipsa contigerunt, ita a Prophetis scripta sunt, ut retulisse potius præterita, quam futura prænuntiassæ plane videantur, ut constat ex Psal. 21, 40, 68, Isai. 53, Jer. 11, Amos 9, Zach. 12 et 13 et sœpe alias; et Isai. 11, *sepulchrum ejus futurum dicitur gloriosum.* Narratur deinde descensus ejus ad inferos, et libertas captivorum justorum, qui ibi morabantur, Eccl. 24, Zach. 9. Resurrectionem predixit David, Psal. 3 et 15; Ascensionem vero, 67: *Ascendi in altum,* etc. Et Mich. 2: *Ascendit pandens iter ante eos.* Inde vero misserum Spiritum Sanctum, Joel. 2 significatum est. Denique vocatio gentium, et reprobatio Judæorum, sœpius a Prophetis dicta sunt; de priori enim dicitur Isai. 49: *Parum est, ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, et facies Israel convertendas; ecce dedi te in lu-*

cem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. Et c. 66: Mittam ex eis qui salvati fuerint, ad gentes in mare, in Africam et Lydiam, tenentes sagittam, in Italiam et Graeciam ad insulas longe; ad eos, qui non audierunt de me, et non viderunt gloriam meam, etc. De posteriori vero dicitur Jerem. 19: Sic contemnam populum istum, etc. Et similia sunt frequentia in Scripturis: ex quibus ita concluditur argumentum. Deus prædictus per Prophetas hæc omnia de Messia, ut per ea cognoceretur cum venisset: sed hæc omnia videmus esse completa in Christo: ille ergo est verus Messias, qui jam venit.

2. Argumenti summa. — Major partim in superioribus probata est, partim ex collectis testimoniis est ita evidens, ut negari non possit, et eam late demonstrant Scripturarum expositores, nobis enim non licet hoc loco latius singula persequi. Minor vero, præter Evangelistarum testimonia, ipsa rerum evidencia constat magna ex parte; nam ex Judæis fuisse natum Jesum Christum Dominum nostrum, eisque prædicasse, et mirabilia apud illos operatum esse, ab eis denique fuisse crucifixum et mortuum, nec ipsi Judæi negant, nec negare possunt, cum res fuerint toto orbe notissimæ, quas etiam Josephus, eorum historiographus, memoriae prodidit, lib. 18 Antiquit., c. 8, ubi gravissimum de Christo Domino reddit testimonium. Deinde, vel inviti experiuntur delicti sui poenam, et perpetuam desolationem, a Daniele, Jeremia et aliis Prophetis prænuntiatam; quanquam enim sæpe propter peccata puniti sint a Deo, et hostibus traditi in servitutem, semper tamen præcedebant aliqua publica et communia peccata, præsertim idolatriæ, vel neces Prophetarum, et nihilominus captivitates et penæ brevi tempore finiebantur, atque in eis habebant Prophetas, et sanctos viros, per quos Deus et exhibuit aliqua benevolentia signa, et præbuit semper evadendi spem; at vero nunc, ab eo tempore quo venit Christus, nec coluerunt idola, nec habent graviora scelera moralia, quam antea haberent; tamen toto hoc tempore gravissime puniuntur, non solum temporali servitute, sed etiam spirituali quadam et divina desertione. Carent enim prophetis, carent miraculis, carent templo, sacrificio, sacerdotibus; signum profecto evidens, eos puniri propter gravissimum peccatum commissum in Christi morte, et incredibili quadam mentis cæcitate et infidelitate confirmatum.

*3. Conditiones Messiae, contra Judæos. — At enim objicere possunt Judæi multa alia signa data esse a Prophetis de adventu Messiae, quæ non apparent in Christo Domino complete esse; ergo ex his quæ adduximus, non potest satis colligi illum esse verum Messiam. Antecedens probant variis testimoniis Scripturæ male intellectis, quæ brevitatis causa prætermitto; nam ex dicendis facile expedientur, et videri possunt in Galatino, et aliis qui contra Judæos scriperunt, ut Paul. Burgen., Lyran., Adrian., Finus, Porchetus, et alii. Solum sunt nonnulla observanda ad detegendum Judæorum errorem, et falsam Scripturarum intelligentiam. Primum, Judæos sperasse, et adhuc sperare Messiam temporalem regem et potentissimum; magnas item divitias temporales ipsis allaturum, ac denique orbem terrarum, sub ditione Judæorum subjugaturum; cum igitur hac spe nutriti essent, et Christum Dominum longe alia ratione, quam sibi finixerant, natum esse, mortuumque conspicerent, haudquaquam persuadere sibi potuerunt illum esse Messiam; propterea nobis objiciunt ea prophetarum oracula, quibus tempore Messiae magna felicitas Judæis promittitur, Isai. 6, Joel. 3, Amos 9: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et comprehendet arator messorem, et calcator uox mittentem semen, et stillabunt montes dulcedinem;* prædicterat autem paulo antea: *In die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit.* Sed isti sensu carnis decepti sunt. Regnum enim Messiae, et felicitas per illum promissa, non caduca et materialis intelligenda est, sed spiritualis et æterna; promissa sunt enim nobis per Christum, ea bona quibus non possunt esse aliqua meliora, quæque salutem veram hominibus afferunt, et cunctis mortalibus æque possunt esse communia; hujusmodi autem proprietates non possunt convenire temporalibus bonis, sed spiritualibus et æternis. Deinde, idem Messias aliis prophetarum oraculis describitur pauper, humilis, et vir dolorum, et sciens infirmitatem. Signum est igitur abundantiam bonorum, per ipsum futuram, non carnaliter, sed spiritualiter intelligendam esse, ut recte Hieronymus sæpe docet super Prophetas, et Augustinus, lib. de Spiritu et littera.*

4. Hinc secundo errant Judæi, multa, quæ de adventu Messiae metaphorice dicta sunt, juxta corticem litteræ intelligentes, quæ cum illo modo impleta non videant in Christo, offenduntur. Exemplum est apud Isai., c. 11:

*Habitabit lupus cum agno, et pardus cum heredo accubabit, vitulus et leo et ovis simul morabuntur, puer parvulus minabit eos, etc. Quæ omnia de feris et animalibus brutis ad litteram intelligunt. Aliud exemplum est Isai. 2: *Et erit in novissimis diebus præparatus mons dominus Domini in vertice montium.* Unde colligunt in diebus Messiae Hierosolymitanum templum, et montem illum in quo fundatum erat, supra omnes montes esse altius elevandum, ut Galat. supra refert. Similia sunt multa de bonis et libertate per Messiam promisis; quia sæpe sub metaphora materialium rerum spirituales promittuntur; ipsi vero litteræ, quæ occidunt, inhærentes spiritum occidunt. Hunc errorem Judæorum late persecutur Origenes, lib. 4 Periar., cap. 2, a principio, ubi optimis exemplis utitur ad illos convincendos. Idem, hom. 2 in Gen.; sæpe Eusebius, libris de Demonst., specialiter lib. 7, cap. 8.*

*5. Duo Messiae facti a Judæis. — Tertio deinde errant Judæi non distinguentes duos Messiae adventus, alium ad salvandum, alium ad judicandum, illum in humilitate, hunc in gloria et majestate. Hinc enim factum est ut in conciliandis oraculis de adventu Messiae multum laborent, et exitum non inveniant; cum quædam prædicent illum venturum pauperem et humilem, alia vero venturum in claritate et majestate. Quo factum est ut quidam eorum duos jam fingant Messias, alium pauperem, alium divitem, quod vanum et fictitium est, et Scripturæ aperte repugnans. Hinc etiam facile expediuntur quædam quæ nobis objiciunt non esse in Christo impleta, ut est illud de Gog et Magog, Ezech. 38, et illud Malach. 4: *Ecce ego mittam vobis Elam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis.* Nam hæc et similia manifeste de ultimo judicii die intelliguntur. Notarunt hanc radicem Judaicæ cæcitatibus Tertullianus in Apologet. adversus gentes, cap. 21; et Cyprian. lib. de Idolorum vanitate, versus finem; Iren., lib. 4, cap. 56; Origen., lib. 4 contra Celsum, non longe a fine; Anast. Nisen., lib. de Quæstionibus sacrae Scripturæ, q. 52; et Rabbi Samuel, in epist. de adventu Messiae, cap. 9 et 10, tom. 5 Bibliothecæ.*

6. Tandem objiciunt nobis Judæi, quia in Scriptura dicitur Messias venturus novissimis diebus, id est, in fine mundi, nos autem dicimus multo ante venisse; sed hanc locutionem explicabimus commodius infra, disput. 4, dubio 2. Hæc ergo sufficient de priori

principio quod contra Judæos probandum sumpsimus. Plura videri possunt in Tertul., Cypr., Gregor. Nysen., Chrysost., August., et Juliano, Archiepisc. Tolet., libris, vel operationibus contra Judæos.

DISPUTATIO II.

In quatuor sectiones distributa.

CHRISTUM ESSE VERUM DEUM ET HOMINEM;
CONTRA INFIDELES.

Argumentum ex prophetis contra paganos.

— Triplex est infideli genus, hæreticorum, Judæorum et paganorum. Hoc igitur loco contra hæreticos et Judæos, qui Scripturas alias admittunt, potissimum disputandum est. Pagani enim de mysterio supernaturali, nec ratione vincere possumus, nec auctoritate divina, quam ipsi non admittunt. Unde Irenæus, lib. 4 contra Hæres., c. 41, propterea existimat dixisse Paulum: *Plus omnibus laboravi;* quia cum esset gentium Apostolus, qui Scripturas non admittebat, Christum esse Deum et hominem difficilius persuaderi poterant. Possemus autem rationes illas hoc loco congerere, quibus hæc veritates credibiles evidenter ostenduntur, et secundum rectam rationem et prudentiam omnino credendæ. Sed hæc generalia sunt toti Christianæ fidei; quapropter ne materias confundamus, in tractatum de Fide illa nobis rejicienda sunt. Unum hoc loco solum adnotabo, prophetias, scilicet, omnes, quibus mysteria Christi tanto antea prædicta sunt, et nunc cernuntur impleta, manifestum argumentum esse non solum contra Judæos, sed etiam contra paganos, ut fateri cogantur omnino credibile, imo credendum esse, hanc fidem a Deo esse profectam, quia nec subterfugere possunt, negando libros, in quibus illæ prophetiæ continentur, antiquiores esse quam Christianorum nomen; nec possunt suspicari a nobis fuisse conflictos, cum evidenter constet a Judæis nos illos recepisse, et hoc ipsum non solum Juædi, sed etiam gentes nobiscum fateantur. Urget eleganter locum hunc Augustin., lib. 18 de Civit., c. 46, et Hieronym. super c. 16 Isai.; et Theodor., oratione 10 de Providentia. Omissis ergo paganis, contra alios infideles breviter agemus.